

Roivainen Anna-Maria

Varhaiskasvattaja leikissä – osallistuja ja leikkiympäristön rakentaja

Kasvatustieteen kandidaatintyö
KASVATUSTIETEIDEN TIEDEKUNTA
Varhaiskasvatuksen koulutus
2018

Oulun yliopisto

Kasvatustieteiden tiedekunta

Varhaiskasvattaja leikissä – osallistuja ja leikkiympäristön rakentaja (Anna-Maria Roivainen)

Kandidaatintutkielma, 25 sivua

Lokakuu 2018

Tässä kandidaatintutkielmassa tutustutaan, miten varhaiskasvattajat ovat mukana lasten leikeissä ja leikkiympäristöissä. Tutkimuskysymyksenä on: *Miten kasvattaja voi tukea lasten leikkejä ja leikkiympäristöjä?* Tutkimuksen aihe on syntynyt tutkijan omasta mielenkiinnosta leikkiä kohtaan. Tutkijan omat kokemukset ja havainnot kasvattajien vähäisestä leikistä ovat herättäneet kiinnostuksen aiheen tutkimiselle. Tutkielma on tyyliltään laadullinen tutkimus, joka toteutetaan systemaattisena kirjallisuuskatsauksena. Tutkielmassa hyödynnetään aiheeseen liittyvää kirjallisuutta sekä aiheesta aiemmin tehtyjä tutkimuksia.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden (2016) myötä leikki korostuu varhaiskasvatuksessa hyvin paljon. Leikki on yksi tärkeimmistä tavoista työskennellä varhaiskasvatuksessa, ja se on luontevinta toimintaa lapsilla. Leikin tärkeyden vuoksi myös kasvattajien rooli leikeissä ja leikkiympäristöissä korostuu varhaiskasvatuksessa. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet painottaa lapsen ja kasvattajan välistä vuorovaikutusta ja leikkiä. Kirjallisuuden mukaan leikkiä arvostetaan korkealle, mutta käytäntö osoittaa toista. Kasvattajalla on suuri vastuu leikkiympäristön luonnissa ja suunnittelussa, mutta itse leikissä kasvattajia näkyy harvoin mukana. Kasvattajien leikkiasenteissa on parantamisen varaa, jotta yhteistä leikkiä voi syntyä enemmän. Tutkimuksen myötä kasvattajat voivat tietoisesti pohtia omaa toimintaa suunnitellessaan lasten kanssa leikkiä ja leikkiympäristöä.

Tutkimuksessa on pyritty luotettavuuteen alussa esiteltyjen tutkijan omien ennako-oletuksien myötä. Nämä ennako-oletukset saattavat vaikuttaa tutkimuksen tuloksiin, ja niinpä lukijan on tärkeää tietää nämä tutkimuksen alussa.

Avainsanat: kasvattaja, leikki, leikkiympäristö, varhaiskasvatus

Sisältö

1	Johdanto	4
1.1	Tutkimuksen taustaa	4
1.2	Tutkimuksen toteuttaminen	6
2	Keskeiset käsitteet	7
2.1	Varhaiskasvatus	7
2.2	Leikki	7
2.3	Yhteinen leikki kasvattajan ja lapsen välillä	9
2.4	Leikkiympäristöt	10
3	Kasvattaja leikin ja ympäristön rakentajana	13
3.1	Kasvattaja leikissä	15
3.2	Kasvattaja ympäristön rakentajana	16
4	Johtopäätökset	18
5	Pohdinta	20
6	Lähteet	24

1 Johdanto

1.1 Tutkimuksen taustaa

Kandidaatintutkielmassani perehdyn varhaiskasvatuksessa työskentelevien kasvattajien rooleihin lasten leikeissä ja leikkiympäristöissä. Kasvattajilla tarkoitan kaikkia varhaiskasvatuksessa työskenteleviä ammattilaisia. En erittele ammattinimikkeitä toisistaan, sillä kaikki varhaiskasvatuksen työntekijät ovat varhaiskasvattajia. Tutkielmani suuntautuu varhaiskasvatukseen, sillä tulevaisuudessa työskentelen itse varhaiskasvatuksen opettajana. Varhaiskasvatus on yksi osa suomalaista koulutusjärjestelmää. Sen tehtävänä on tukea kodeissa toteutettavaa kasvatustehtävää, ja samalla se myös vastaa omalta osaltaan lasten hyvinvoinnista. Varhaiskasvatuksessa edistetään lasten välistä tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta, jolloin lapset tulevat itse aktiivisiksi toimijoiksi yhteiskunnan jäseninä. Yleisin varhaiskasvatuksen toimintamuodoista on päiväkodissa tapahtuva varhaiskasvatus. Muita toimintamuotoja ovat esimerkiksi perhepäivähoito tai kerhotoiminta. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet, 2016, 8, 14, 17.)

Leikki korostuu uudessa Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2016), joka on otettu käyttöön syksyllä 2017. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet on Opetushallituksen antama valtakunnallinen asiakirja, joka ohjaa varhaiskasvatuksen toimintaa (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet, 2016, 8). Leikin merkitys varhaiskasvatuksessa tunnustetaan lapsen hyvinvoinnille, ja lasten leikkialoitteille annetaan tilaa, aikaa ja rauhaa (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet, 2016, 29). Leikki on merkittävä osa lapsen elämää. Varhaiskasvatuksen dosentti Marjatta Kalliala on tutkinut alle 3-vuotiaiden lasten leikkiä. Tutkimuksissa on paljastunut, että leikki on hyvin tärkeää ja sitä arvostetaan teoriassa paljon. (Kalliala, 2008, 49.)

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa määritellään arvot, joiden yleisperiaatteena on lapsen edun ensisijaisuus ja oikeus hyvinvointiin. Yksi arvoista on Lapsen oikeudet, jonka mukaan lapsella on oikeus leikkiä, oppia leikkien ja iloita oppimastaan. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet, 2016, 18-19.) Leikki on lapselle elämää, ja se on itsessään motivoivaa. Lapset oppivat leikkiessään monia erilaisia taitoja sekä omaksuvat tietoa ympäriltään. Kasvattajan on tärkeä huomata lapsen näkökulma leikkiin ja tiedostaa lapsen toiveet leikistä (Lehtinen & Koivula, 2017, 181). Jotta yhteinen leikki onnistuu,

kasvattajan tulee riisua oma rooli leikin ajaksi. Vain siten voi olla lapselle kaveri leikissä. (Tuovila, 2004, 108.)

Leikistä puhuttaessa leikkiympäristöllä on tärkeä merkitys varhaiskasvatuksessa. Varhaiskasvatuksen leikkiympäristöt käsittävät erilaisia tiloja, paikkoja, välineitä ja tarvikkeita (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet, 2016, 31). Kasvattajan merkitys leikkiympäristön rakentajana on suuri, sillä ympäristö on tärkeä osa leikkiä. Monipuoliset ja virikkeelliset ympäristöt takaavat leikin onnistumisen (Viittala, 2006, 127).

Laadullisessa tutkimuksessa tutkijan on tärkeä tuoda alussa esille omat oletukset tutkimukseen liittyen, sillä se lisää tutkimuksen luotettavuutta (Tuomi & Sarajärvi, 2009, 140). Oma kokemukseni työelämästä on, että varhaiskasvattajat leikkivät lasten kanssa melko vähän. Tutkielman aihe nousi kiinnostukseni kohteeksi ensimmäisessä varhaiskasvatuksen harjoittelussa, jossa en nähnyt kasvattajien leikkivän lasten kanssa. Lasten leikit olivat hyvin vapaamuotoisia, ja kasvattajat olivat lähinnä vain valvomassa leikkejä ulkopuolelta. Lapset vaikuttivat tyytyväisiltä eivätkä he pyytäneet kasvattajia mukaan leikkeihinsä. Harjoittelun jälkeen pohdin, miksi kasvattajat eivät osallistuneet lasten leikkeihin.

Kallialan mukaan lapset kyllä pyytävät kasvattajia leikkiin, mutta kasvattaja torjuu lasten leikkipyynnöt. Syitä torjumisiin löytyy monia: periaatteellisesti, mukavuudenhalusta tai leikkimisen vaikeudesta. (Kalliala, 2008, 55.) Oman työkokemukseni mukaan lapset ottavat kasvattajan mielellään leikkeihin mukaan, kunhan vain kasvattaja itse on leikkimyönteinen. Lapset kerääntyvät sellaisen kasvattajan ympärille, joka laskeutuu lasten tasolle ja on kiinnostunut heidän leikeistään. Ymmärrän, että vapaamuotoiselle, lasten keskinäiselle leikille tulee jättää tilaa, mutta eikö myös kasvattajan ja lapsen välistä yhteistä leikkiä voisi olla enemmän varhaiskasvatuksessa. Tutkimuksessani kysyn: *Miten kasvattaja voi tukea lasten leikkejä ja leikkiympäristöjä?*

Tulevana varhaiskasvatuksen opettajana haluan olla mukana lasten leikeissä. Haluan olla kasvattaja, jota lapset pyytävät mukaan leikkimään. Haluan olla kasvattaja, joka myös mielellään lähtee leikkimään. Leikeissä mukana olemalla muun muassa leikkiympäristöjen kehittäminen on helpompaa. Kun kasvattaja tuntee oman ryhmänsä lapset ja heidän mielenkiintonsa kohteet, voi lapsia esimerkiksi jakaa eri leikkitiloihin leikkimään. Näin ollen ryhmässä voi syntyä uusia yhteisöjä ja lapset saavat uusia kaverisuhteita. (Marjanen, Ahonen & Majoinen, 2013, 66.)

1.2 Tutkimuksen toteuttaminen

Kandidaatintutkielmani on laadullinen tutkimus ja olen toteuttanut sen kirjallisuuskatsauksena. Tarkemmin määriteltynä metodini on systemaattinen kirjallisuuskatsaus, jossa tiivistetään aiempien tutkimuksien olennaisimmat sisällöt. Menetelmä perustuu alkuperäisestä tutkimustyöstä tehtyihin johtopäätöksiin, joita tarkastellaan kriittisesti, jotta kirjallisuuskatsauksen vaatimukset täyttyvät. (Salminen, 2011, 4-5, 9.) Tutkimukseni aikana olen lukenut paljon aiempaa tutkimusta aiheeseen liittyen ja tehnyt samalla muistiinpanoja. Olen pyrkinyt saamaan tutkielmani aiheesta mahdollisimman kattavan kuvan ja siksi tutkimusmenetelmäkseni on päätynyt kyseinen metodi. Systemaattinen kirjallisuuskatsaus on tehokas väline syventää tietoa jo tutkituista asioista, joista on jo saatavilla tuloksia (Tuomi & Sarajärvi, 2009, 123).

Leikkiä on tutkittu paljon, minkä ansiosta kirjallisuutta on ollut hyvin saatavilla. Kunnioitan tutkielmassani aiempia tutkimuksia sekä käyttämäni kirjallisuutta. Aineistona olen käyttänyt pääsääntöisesti 2000-luvun kirjallisuutta, jotta olen saanut mahdollisimman uutta tietoa aiheeseen liittyen. Käyttämäni kirjallisuus on pääosin suomalaista, sillä tutkielmani liittyy suomalaiseen varhaiskasvatukseen. Olen käynyt kirjallisuutta läpi systemaattisesti, ja poiminut mukaan tutkimukseeni oleellisesti liittyviä asioita. Kirjallisuutta valitessani olen rajannut aineiston koskemaan tutkimaani aihetta. Lukemisen rinnalla olen tehnyt kirjoitustyötä.

Lukemisen myötä kirjallisuudesta nousi esiin kaksi merkittävää näkökulmaa, joiden pohjalta lähdin jäsentämään tutkimustani: kasvattaja osallistujana leikissä ja kasvattaja leikkiympäristön rakentajana. Kirjallisuutta lukiessani huomasin aiempien tutkijoiden käyttävän eri nimikkeitä henkilöille, jotka työskentelevät varhaiskasvatuksessa. Valitsin käsitteekseni *kasvattajan*, sillä mielestäni se kuvaa parhaiten varhaiskasvatuksessa työskenteleviä ammattilaisia.

2 Keskeiset käsitteet

Tässä luvussa esittelen pääkäsitteet, jotka liittyvät tutkielmaani. Avaan käsitteitä varhaiskasvatus, leikki ja leikkiympäristö sekä kuvaan kasvattajan roolia leikissä ja leikkiympäristöissä. Tutkielmani konteksti sijoittuu varhaiskasvatukseen, joten pidän tärkeänä käsitteen avaamista lukijalle. Leikkiympäristö on tärkeä osa varhaiskasvatusta ja siten myös tutkimustani. Lukemistyöni aikana huomasin leikkiympäristön käsitteen nousevan usein esiin kirjallisuudessa.

2.1 Varhaiskasvatus

Varhaiskasvatus on palvelu, johon suurin osa lapsista osallistuu (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet, 2016, 18). Se on yksi tärkeä osa lapsen kasvua ja kehitystä. Varhaiskasvatus on suunnitelmallista ja tavoitteellista toimintaa, jossa kasvatus, opetus ja hoito muodostavat eheän kokonaisuuden (Varhaiskasvatuslaki 1 §, 8.5.2015/580). Varhaiskasvatuksen tehtävänä on edistää lapsen kasvua, kehitystä ja oppimista. Varhaiskasvatuslaki turvaa jokaiselle lapselle oikeuden osallistua varhaiskasvatukseen. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet, 2016, 10.)

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2016, 20) on määritelty oppimiskäsitys, jonka mukaan lapset oppivat ja kehittyvät vuorovaikutuksessa ympäristön kanssa. Kallialan (2008, 11) mukaan varhaiskasvatuksessa tapahtuva toiminta lähtee lapsen ja kasvattajan välisestä vuorovaikutuksesta, johon esimerkkinä hän antaa leikin. Leikki on keskeinen toimintatapa ja varhaiskasvatuksen tehtävänä onkin tarjota lapsille erilaisia leikin mahdollisuuksia (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet, 2016, 38). Lapsi oppii paljon uusia taitoja ja tietoja leikkimällä. Lapsi ei leiki oppiakseen, vaan hän oppii vääjäämättä uusia asioita leikkiessään. Lapselle leikin tarkoitus ei kuitenkaan ole oppia asioita. (Hintikka, Helenius & Vähänen, 2004, 56.)

2.2 Leikki

Kallialan (2008, 39) mukaan tutkijan on rajattava tutkimustehtävänsä, jotta voi lisätä tietämystä jollakin leikin osa-alueella. Koska leikki aiheena on hyvin laaja, olen rajannut

leikin koskemaan kasvattajaa ja hänen vaikutustaan leikkiin sekä leikkiympäristöön. Tutkielman tavoitteena on selvittää, miten kasvattajat voivat tukea lasten leikkejä. Tutkielmani myötä kasvattajat voivat tietoisesti pohtia omaa rooliaan lasten leikkien tukemisessa ja kenties oppia jotain uutta itsestään kasvattajina.

Leikki alkaa lapsella hyvin varhain (Helenius & Korhonen, 2004, 6). Leikin merkitys onkin suurimmillaan lapsen varhaisvuosina (Kalliala, 2012, 204). Leikki kuuluu olennaisena osana suomalaiseen varhaiskasvatukseen (Heinonen ym. 2016, 156). Leikki tulee lapsen elämään yhteisenä toimintana taitavamman kanssa (Helenius & Korhonen, 2016, 71-72). Mutta mitä itse leikki on? Leikin käsitteen määrittely on haastavaa sen moninaisuuden takia, ja leikin kriteerit vaihtelevatkin eri tutkijoiden mukaan. Yleensä leikistä puhuttaessa tutkijat mainitsevat vapaaehtoisuuden, sisäisen motivaation, tyydytyksen ja prosessin ensisijaisuuden tuotokseen nähden. (Kalliala, 2008, 40.)

Leikki on yhtä aikaa sekä totta että tarua (Karlsson, 2014, 164). Leikissä lapsen mielikuvitus kehittyy, lapsi oppii yhteispelin säännöt, ajattelu kehittyy, keskittymiskyky paranee ja lapsi oppii ymmärtämään maailmaa. Leikki auttaa lasta myös rakentamaan omaa identiteettiä ja elämää. Leikki itsessään palkitsee ja motivoi lasta, koska lapsi kokee leikin mielekkääksi. (Hintikka, Helenius & Vähänen, 2004, 42.) Leikillä on itseisarvo ja kasvattajien tulee tiedostaa tämä: leikki ei riipu siitä, opettaako tai kasvattaako se jotain (Vehkalahti & Urho, 2013, 9). Lapsi ei leiki, jotta voisi oppia. Lapsi kuitenkin oppii, kun hän leikkii. (Kalliala, 2002, 188.) Jos leikin avulla halutaan opettaa lapsille jotain, kyse ei ole enää lasten omaehtoisesta leikistä. Leikki itsessään on tärkeää lapselle, ja siksi kasvattajien tulee antaa lapsille mahdollisuus siihen. Viittalan (2006, 35) mukaan leikissä tärkeintä on itse leikkitoiminta ja leikkiminen, ei lopputulos. Kasvattajan mielestä leikin lopputuloksena voi olla pelkkä sekasorto, minkä vuoksi leikin prosessin tärkeys korostuu (Helenius & Lummelahti, 2013, 34).

Leikistä puhuttaessa mainitaan usein Fröbel, Piaget ja Vygotski, jotka ovat tutkineet leikkiä ja korostaneet sen merkitystä. He ovat vaikuttaneet hyvin paljon varhaiskasvatukseen ja leikin teorioihin. Friedrich Fröbel (1782–1852) on ollut yksi varhaiskasvatuksen uranuurtajista, ja häntä onkin kutsuttu varhaiskasvatuksen isäksi. Fröbel lähti liikkeelle ajatuksesta, että lapsi itse soveltaa oppimaansa ja luo uutta. Alussa lapsi on itse väline, jolla leikkii. Fröbel arvosti lapsen omaa vapaata, luovaa leikkiä, jossa kasvattaja on mukana auttamassa lapsia. (Helenius, 2001, 46-49, 51, 54.)

Jean Piaget (1896–1980) näki leikin erimuotoisena eri-ikäisillä lapsilla (Jantunen & Rönnerberg, 1996, 114). Piagetin mukaan leikki on aina assimilaatiota eli uusi opittu tieto liitetään osaksi vanhaa opittua (Hännikäinen & Rasku-Puttonen, 2001, 161, 163). Piaget havainnoi omia lapsiaan ja käytti havaintojaan tutkimuksissaan. Hän jakoi leikin kolmeen eri lajiin: harjoitusleikki, symbolileikki ja sääntöpelit. (Jantunen & Rönnerberg, 1996, 110.) Piagetin leikkijaksottelua on myöhemmin täydennetty, mutta perusidea lajeista on säilynyt (Hakkarainen, 2001, 186). Piaget korosti ympäristön merkitystä lapsen kehitykselle (Hännikäinen & Rasku-Puttonen, 2001, 166).

Lev Vygotski (1896–1934) ajatteli lapsen leikin alkavan vasta sitten, kun lapsi erottaa mielikuvituksen todellisesta. Vygotskin mukaan leikki on aina symbolista toimintaa ja se syntyy emotionaalisista ja sosiaalisista paineista, joita lapsi ratkoo leikin avulla. Vygotski tarkasteli lapsen leikkiä irrallisena muista lapsista ja aikuisista. Kasvattajan asemaa tai kasvattajan antamaa mallin merkitystä leikille Vygotski ei määritellyt erikseen. (Hännikäinen & Rasku-Puttonen, 2001, 169-170.)

2.3 Yhteinen leikki kasvattajan ja lapsen välillä

Miten kasvattaja on mukana lasten leikeissä? Kasvattajat kokevat usein lasten leikeissä roolinsa vain avustajina, ohjaajina ja riitojen selvittäjinä. Osallistuessaan lasten leikkeihin, kasvattaja kokee pilaavansa leikin tai hallitsevansa sitä liikaa. (Vehkalahti & Urho, 2013, 102.) Kyrönlampi-Kylmäsen (2010, 79) mukaan leikistä puhuttaessa on tärkeää tiedostaa, että lapset ovat taitavampia leikkimään kuin kasvattajat. Kalliala kuitenkin toteaa, että sekä kasvattajilla että lapsilla on puutteita leikkitaidoissa. Vaikka sekä kasvattajien että lasten taidoissa on puutteita, siltikään lasten leikkeihin ei puututa vaan lapset rakentavat leikkinsä itse. (Kalliala, 2008, 55.) Huonojen leikkitaitojen ei tulisi kuitenkaan estää kasvattajaa leikkimästä lasten kanssa. Leikki on luontevinta toimintaa lapsilla. Se, mikä on lähellä lasta, on tärkeää. Kasvattajan mielenkiinnon tulee keskittyä lapseen, vaikka itseä ei kiinnostaisikaan. (Kalliala, 2008.) Kasvattajien tulisi pohtia kriittisesti omaa suhtautumistapaa leikkiä kohtaan.

Singer on tutkinut alle kolmevuotiaiden lasten leikkitilanteita ja tutkimuksissa on selvinnyt, että kasvattajalla on kaksi roolia suhteessa leikkiin: leikin rakentaja sekä leikkikaveri. Singer kehottaa kasvattajia istumaan lattialle lasten luo. Vain siten leikki onnistuu. (Singer, 2014, 3.) Myös Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet korostaa lasten ja kasvattajien yhteistä leikkiä.

Sen mukaan lapsilla ja kasvattajilla on mahdollisuus kokea leikin ilo varhaiskasvatuksessa. Leikkiville lapsille ja kasvattajille suodaan rauha ja keskittyminen yhteiseen leikkiin. Leikkien tulee myös näkyä leikkiympäristöissä. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet, 2016, 29, 31.)

Omasta kokemuksesta päiväkodissa työskennelleenä tiedän, että lasten leikkeihin on vaikea liittyä aikuisena. Kallialan mukaan lapset huomaavat kasvattajien vastahakoisuuden leikkiin, sillä he lähestyvät kasvattajia harvoin. Lapsen lähestyessä kasvattajaa pyydetään yleensä vain apua. (Kalliala, 2012, 53.) Lapset kärsivät kasvattajien leikin ymmärryksen ja mielikuvituksen puutteesta. On tärkeää, että kasvattajat ovat perillä ja tietävät paljon erilaisista leikeistä, jotta he voivat ymmärtää ja tehdä leikin puolesta kaiken voitavan. (Kalliala, 2012, 191.) Vaikka lapset lähestyvät kasvattajia leikin asialla harvoin, lapsilla on odotus kasvattajia kohtaan: kasvattaja leikkii heidän kanssaan. (Kalliala, 2008, 223.) Karlssonin mukaan lasten itse suunnittelemiin leikkeihin harvemmin kasvattajia otetaan mukaan. Onneksi kuitenkin lapsilla on paljon myös leikkejä, joihin kasvattajatkin pääsevät mukaan. (Karlsson, 2014, 166.) Silti kasvattajat tekevät työstään pienimmän osan lasten kanssa kuin ilman lapsia. Kasvattajat vaikuttavat kyllästyneiltä ja tyytyvät ajatukseen, että pelkkä lasten valvominen riittää ja on tarpeeksi. (Kalliala, 2012, 53.) Kasvattajan rooli lasten leikeissä on kiinni kuitenkin vain omasta asennoitumisestaan. Kun kasvattajat ja lapset leikkivät yhdessä, se innostaa lapsia leikkimään lisää (Vehkalahti & Urho, 2013, 13, 102). Pitkäkestoista leikkiä edistävälle aikuisroolille olisi kysyntää varhaiskasvatuksessa (Kalliala, 2008, 55).

2.4 Leikkiympäristöt

Perusta leikkiympäristölle syntyy turvallisuudesta. Kun lapselle tulee ympäristössä turvallinen olo, hän lähtee helpommin tutkimaan ympäristöään ja näin ollen uppoutuu leikkiin. (Kalliala, 2008, 50.) Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa yksi tavoite on turvallinen ympäristö. Lähtöajatuksena on, että leikki saa näkyä ja kuulua. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet, 2016, 29, 31.) Leikki tarvitsee ympärilleen monipuolisen ja virittävän leikkiympäristön, johon kuuluu erilaisia materiaaleja ja resursseja (Viittala, 2006, 127). Monipuolinen ja virikkeinen ympäristö auttaa lapsia leikkimään sitä, mikä heitä itseä kiinnostaa (Kalliala, 2008, 59).

Varhaiskasvatuksessa leikkiympäristön tulee tarjota jokaiselle lapselle jotain. Kasvattajien tulee huomioida ympäristöjä suunniteltaessa lapsi yksilönä ja ryhmän jäsenenä. (Cantell, 2010, 47.) Lisäksi leikkiympäristön suunnittelussa ja toteutuksessa tulee huomioida muun

muassa ikä, taso, kulttuuritausta ja leikkiympäristön monipuolisuus. Leikkiympäristöt vaativat ylläpitämistä, rakentamista ja uudistamista. (Kalliala & Tahkokallio, 2004, 19.) Kasvattajilta vaaditaan pedagogista harkintaa, millaiseksi ympäristö rakennetaan (Helenius & Korhonen, 2016, 76). Rikas leikkiympäristö sitouttaa lapset leikkiin (Kalliala & Tahkokallio, 2004, 19). Ei ole siis samantekevää, millaiseksi ympäristö suunnitellaan. Kasvattajien tulee ottaa lapset mukaan ympäristöjen suunnitteluun. Tärkeimpänä asiana ympäristöä suunnitellessa on se, että ympäristö mahdollistaa leikin. Lasten leikkien tulee olla näkyvä osa varhaiskasvatuksen arkea. Kasvattajien tulee tunnistaa leikkiä rajoittavia tekijöitä varhaiskasvatuksessa. Ympäristöä muokkaamalla leikille suodaan aikaa ja tilaa. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet, 2016, 29, 31.)

Leikkiympäristö käsittää sisätilojen lisäksi myös muun ympäristön, jossa varhaiskasvatusta toteutetaan. Näitä ympäristöjä ovat esimerkiksi lähiluonto ja erilaiset kulttuuripalvelut. Monipuoliset ja erilaiset ympäristöt tarjoavat lapsille erilaisia mahdollisuuksia leikkeihin. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet, 2016, 32.) Lapset tietävät olevansa hyviä leikkijöitä. Heillä on leikkejä, jotka he suunnittelevat ja leikkivät yhdessä. Ympäristöllä on tärkeä rooli leikkien onnistumisessa. Leikkiympäristö voi joko innostaa leikkiin tai lopettaa leikin. Siksi on tärkeää ottaa lapset mukaan ympäristön suunnitteluun. (Karlsson, 2014, 167.) Sama ympäristö houkuttelee lapsia eri tavalla kuin kasvattajia (Kalliala, 2008, 221). Lasten leikkiessä he voivat näyttää kasvattajille ympäristöstä täysin uusia merkityksiä, joita kasvattajat eivät ole itse huomanneet. (Karlsson, 2014, 167.)

Edellä mainitut asiat toteutuvat teoriassa, mutta millainen on käytäntö. Kallialan (2008, 60) mukaan kasvattajat päättävät kaikesta, mitä varhaiskasvatuksessa on ja miten ympäristö on rakennettu. Varhaiskasvatuksen leikkiympäristö sisältää vain sen, minkä kasvattaja on sinne hankkinut ja pitänyt tarpeellisena (Helenius & Korhonen, 2016; Kalliala & Tahkokallio, 2004). Suomalaista varhaiskasvatuksen leikkiympäristöä pidetäänkin pelkistettynä, sillä puhtautta ja siisteyttä korostetaan paljon. Lasten pitkäkestoinen leikki kärsii, kuin leikit täytyy kerätä pois siistijän tieltä. Lapset luovuttavat leikin suhteen ja pitkäkestoinen leikki vähenee. (Kalliala & Tahkokallio, 2004, 18-19.) Pitkäkestoinen leikki korostuu Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa, jonka mukaan leikkiin vaaditaan aikaa, rauhaa ja joustavia leikkiympäristöjä. Kasvattajien on tärkeää kertoa havaituista leikeistä myös huoltajille, jotta pitkäkestoinen leikki mahdollistuu myös lapsen kotona tai pidemmän aikaa varhaiskasvatuksessa. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet, 2016, 39.)

Leikkiympäristön niukkuuteen löytyy tutkijoiden mukaan myös toinen syy. Leikkiympäristöistä ei haluta tehdä liian valmiita, sillä lapsen mielikuvitukselle ja luovuudelle halutaan jättää tilaa. Sen takia liian valmiita tiloja ja välineitä pyritään välttämään ja näin ollen tiloista häviää niiden kutsuvuus. Lapsesta on turhauttavaa, jos leikki-ideat tyssäävät välineiden vähäisyyteen (Kalliala & Tahkokallio, 2004, 18-19.) Lasten mukaan ottaminen toiminnan suunnitteluun ja ympäristöjen rakentamiseen on tärkeää (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet, 2016, 24, 31). Kallialan (2008, 52) mukaan kasvattajilta vaaditaan yhteisiä periaatteita ja niiden noudattamista, minkä avulla varhaiskasvatukseen luodaan leikkiä arvostava ilmapiiri. Yhteisesti sovitut säännöt ja tavat lisäävät johdonmukaisuutta ja turvallisuuden tunnetta ympäristöissä (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet, 2016, 32).

Estolan, Karlssonin, Puroilan & Syrjälän tutkimuksessa on käynyt ilmi, että lapset ovat aktiivisia muokkaamaan ja rakentamaan omaa leikkiympäristöä ja leikin maailmaa. Lapset tarvitsevat siihen kuitenkin mahdollisuuden, ja ainoa mahdollistaja on kasvattaja itse. Arjessa kasvattajien tulee luopua osittain omasta vallasta ja antaa lapsille tilaa osallistua päätöksentekoon. Kasvattajien tulee tietoisesti pohtia, miten lasten aktiivisuudelle annetaan tilaa varhaiskasvatuksessa. (Estola, Karlsson, Puroila & Syrjälä, 2016, 113-114.)

3 Kasvattaja leikin ja ympäristön rakentajana

Lapset oppivat toisten kanssa leikkiessään erilaisia toimintamalleja, jotka kehittyvät ja monipuolistuvat vuorovaikutuksessa muiden kanssa. Jotta lapsi kehittyy, tarvitsee hän riittävästi aikaa ja tilaa. (Rasku-Puttonen, 2006, 123.) Varhaiskasvatuksessa kasvattajat ovat vastuussa muun muassa tilojen ja ajan suunnittelusta. Kasvattaja luo turvallisuuden tunteen ympärilleen samalla, kun hän suunnittelee leikille paikan ja ajan (Viittala, 2006, 173). Kasvattajat mahdollistavat ja tarjoavat tilaisuuden leikkeihin ja heidän tulee turvata leikin edellytykset (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet, 2016, 38-39). Kuten kaikki toiminta varhaiskasvatuksessa, myös leikki vaatii suunnittelua (Lehtinen & Koivula, 2017, 183). Hyvässä leikin suunnittelussa lapsilla on mahdollisuus osallistua mukaan, jolloin lapset pääsevät aktiivisiksi toimijoiksi heitä itseä koskevissa asioissa. Viittalan (2006, 175) mukaan aikuisjohtoisuus vähenee, kun leikkiä suunnitellaan etukäteen.

Kasvattajan tulee suunnitella omaa toimintaa suhteessa leikkiin. Lasten leikkejä kasvattaja ei kuitenkaan suunnittele valmiiksi. (Helenius & Lummelahki, 2013, 226.) Leikin merkitys kasvattajan omassa mielessä ja varhaiskasvatuksen toiminnan suunnitelmissa voivat olla kuitenkin ristiriidassa toistensa kanssa (Helenius & Lummelahki, 2013, 90). Jos kasvattaja arvostaa leikkiä, sitä myös suunnitellaan etukäteen ja otetaan mukaan osaksi muun toiminnan suunnittelua. Jos kasvattajan arvoissa leikki ei ole merkityksellistä, mitä leikin suunnittelulle tapahtuu? Puheen tasolla kasvattajat pitävät leikkiä tärkeimpänä toimintamuotona (Karppinen, Puurula & Ruokonen, 2001, 31), mutta arvostus leikkiä kohtaan ei kuitenkaan näy käytännössä (Kalliala, 1999, 227.) Kasvattajilta vaaditaan tietoista pohdintaa omaa toimintaa kohtaan: mitä yhteisössä pidetään tärkeänä, siitä pidetään kiinni (Kalliala, 2008, 52).

Kasvattajilla on monia tehtäviä lasten leikeissä: havainnoiminen, rohkaiseminen, vahvistaminen, neuvominen, opastaminen, roolissa oleminen, rakentaminen, tarkkaileminen, laajentaminen ja mallileikkiminen (Wood & Attfield, 2005). Leikin tukemisessa tärkeää on johdonmukaisuus, jotta leikki voi kehittyä. Kasvattajan fyysinen ja psyykinen läsnäolo tukee leikkiä ja mahdollistaa leikin onnistumisen. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet, 2016, 39.) Yksi tärkeimpiä työkaluja kasvattajalle on leikin havainnoiminen (mm. Kalliala, 2008; Hintikka, Helenius & Vähänen, 2004). Leikkiä havainnoidaan, jotta sitä voidaan ymmärtää paremmin (Karppinen, Puurula & Ruokonen, 2001, 30). Havainnoinnin avulla kasvattaja saa

tietoa lapsen kiinnostuksen kohteista (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet, 2016, 39). Kasvattajan seurattessa leikkiä, leikin merkitys selkenee ja samalla kasvattaja havaitsee, kun apua tarvitaan. (Hintikka, Helenius & Vähänen, 2004, 43). Havainnointi tuottaa tietoa, jotta kasvattajat voivat rikastuttaa leikkiä ja uudistaa leikkiympäristöä (Karppinen, Puurula & Ruokonen, 2001, 31). Tiedot lapsesta auttavat kasvattajaa suunnittelemaan toimintaa, jonka yhtenä tärkeänä osa-alueena on leikki (Koivunen & Lehtinen, 2015, 16; Helenius & Lummelahhti, 2018, 57).

Kalliala on tutkinut etenkin alle kolmevuotiaiden lasten leikkiä. Hänen mukaansa lapsi tarvitsee vierelleen kasvattajan, joka vastaa lapsen tarpeisiin olemalla sensitiivinen ja lämmin. (Kalliala, 2008, 17.) Kasvattajan tulee olla läsnä ja auttaa tarvittaessa. Vaikka kasvattaja on läsnä ja luo siten turvallisuuden tunteen, hän ei puutu leikkiin. Kun lapsi tarvitsee apua, kasvattaja on käytettävissä. Leikeissä ei välttämättä tarvitse itse leikkiä, mutta leikin juonessa voi silti olla mukana. (Hintikka, Helenius & Vähänen, 2004, 12-13, 43.) Mitä pienemmästä lapsesta on kyse, sitä suurempi vaikutus kasvattajan toiminnalla on. Kasvattajan avulla lapsella on mahdollisuus toimia ympäristössä. (Helenius & Suhonen, 2006, 76.)

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden (2016, 39) mukaan varhaiskasvattajilta edellytetään herkkyyttä muun muassa havaitakseen lasten leikkialoitteita. Karppinen, Puurula & Ruokonen kirjoittavat passiivisista kasvattajista, jotka asettuvat seinän viereen ja pitävät lapsia silmällä vain yleisesti ilman mielenkiintoa. Tällainen kasvattaja puuttuu vain konfliktitilanteisiin ilman omaa aloitteellisuutta. Lapset eivät pyydä passiivista kasvattajaa mukaan leikkiin. Vastakohta passiiviselle kasvattajalle on aktiivinen kasvattaja. Hän on aloitteellinen ja kiinnostunut lapsista. Hän asettuu lattialle istumaan ja on utelias tietämään lasten touhuista. Aktiivinen kasvattaja on magneetti, jonka ympärille lapset kerääntyvät. (Karppinen, Puurula & Ruokonen, 2001, 32.)

Leikin eri tyypit ja lapsen kehityksen vaiheet vaikuttavat siihen, miten kasvattaja on mukana leikissä (Helenius & Korhonen, 2004). Leikki kehittyy ja monipuolistuu, kun kasvattaja antaa oman osansa leikille. Kasvattaja ohjaa leikkiä ammattitaitoisesti, mutta antaa tilaa myös lasten omille leikki-ideoille. Jos kasvattaja jyrää omilla ideoillaan kunnioittamatta lasten toiveita, voi lasten leikki loppua kokonaan. (Sirén-Tiusanen, 2004, 16.) Havainnoinnin avulla kasvattaja voi saada selville, osallistuuko leikkiin vai jääkö sivummalle (Kalliala & Tahkokallio, 2004, 18). Kasvattajalta vaaditaan lapsen tuntemista, jotta tiedetään, milloin leikkiin puuttuminen tai osallistuminen ei pilaa leikkiä. Kasvattajan tulee ymmärtää lapsen

oma idea leikille. Jotta kasvattaja ymmärtää lapsen näkökulman leikissä, vaatii se jälleen kasvattajalta lapsen tuntemista (Kalliala, 2008, 19). Kun kasvattaja tietää lasten leikeistä, puuttuminen tilanteeseen oikealla hetkellä edesauttaa leikkiä ja sen jatkumista (Fleer, 2015, 7).

3.1 Kasvattaja leikissä

Kasvattajilla on erilaisia rooleja lasten leikeissä: mahdollistaja, suojelija, rikastuttaja ja esimerkin näyttäjä (Hellström, 2010, 184). Rooleihin liitetään lisäksi myös leikin vapaaehtoisuuden varjelu ja tyydyttävyyden sekä pitkäkestoisuuden lisääminen kasvattajien omilla toiminnoilla (Kalliala, 2008, 50). Yksi kasvattajan tärkeä tehtävä on leikin ohjaaminen. Ohjaaminen voi tulla leikin ulkopuolelta tai leikissä mukana olemalla (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet, 2016, 39). Leikkiä tulee ohjata niin, että jokainen lapsi pääsee leikkiin osalliseksi (Viittala, 2006, 161; Vuorisalo, 2009, 181). Tutkijat eivät ole kuitenkaan yksimielisiä siitä, kuinka paljon kasvattajan tulee ohjata leikkiä ja milloin siihen puututaan. Kasvattajilta vaaditaan tilannetajua, jotta ymmärretään, milloin leikkiin on aiheellista puuttua ja milloin ei. (Hellström, 2010, 184.) Kasvattajat eivät halua puuttua lasten leikkeihin silloin, kun ne sujuvat hyvin (Lehtinen & Koivula, 2017, 177-178). Kasvattajat puuttuvat leikkiin vasta sitten, kun tulee vaaratilanteita (Hakkarainen, 2004, 160). Kasvattajien täytyy tuntea leikin vaiheet, jotta he voivat ennakoida tulevia tilanteita, joita syntyy leikkien aikana (Helenius, 2004, 20). Kasvattajien pohtiessa puuttuako leikkiin vai ei, kielii se kasvattajien omasta epävarmuudesta leikkiä kohtaan (Kalliala, 2008, 49).

Kaikki lapset tarvitsevat ohjausta joskus, toiset enemmän ja toiset vähemmän. Kasvattajalla tulee olla herkäät aistit, jotta pystyy havaitsemaan tilanteita ja ohjailemaan niitä tarvittaessa (Cantell, 2010, 44). Kasvattajan rooli leikin ohjaajana vaihtelee muun muassa lapsen iän ja leikkitaitojen mukaan (Marjanen, Ahonen & Majoinen, 2013, 66). Välillä on tilanteita, jolloin lapsi vaatii kasvattajalta suurempaa tukea leikin onnistumiselle. Tällöin kasvattaja tukee lapsen leikkiä esimerkiksi määräämällä, miten lapsi toimii leikissä. Kun lapsi saa kasvattajalta tarpeeksi tukea, hän pääsee takaisin osalliseksi leikkiin (Cantell, 2010, 44-45.) Kasvattajien tehtävänä on turvata mahdollisuus leikkiin ja huolehtia siitä, että jokainen lapsi pääsee osalliseksi yhteisissä leikeissä (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet, 2016, 39).

Kasvattaja voi olla pelkän ohjaamisen lisäksi leikissä joko osallistujana tai ulkopuolisena havainnoitsijana (Marjanen, Ahonen & Majoinen, 2013, 66). Leikkiä voi ohjata joko suorasti

tai epäsuorasti. Kasvattajan suora ohjaus leikissä merkitsee esimerkiksi sitä, miten kasvattaja vaikuttaa leikin etenemiseen. Leikkiä epäsuorasti ohjatessa kasvattaja määrittelee leikille muun muassa ajan, paikan ja välineet. (Lehtinen & Koivula, 2017, 184.) Kasvattaja voi olla leikissä mukana lisäksi vain olemalla leikin juonessa. Välttämättä ei tarvitse osallistua itse leikkiin, kunhan pysyy lähellä ja auttaa tarvittaessa. (Hintikka, Helenius & Vähänen, 2004, 12-13.) Karlssonin mukaan lapset leikkivät keskenään paljon ja näihin leikkeihin lapset eivät yleensä kaipaa kasvattajaa. Leikki tarvitsee rauhaa ja kasvattajien tulee kunnioittaa lasten leikkutilanteita. (Karlsson, 2014, 166.) Myös Airas ja Brummer (2003, 176) toteavat, että lasten normaaliin leikkiin ei tule puuttua.

Lapsilla on kuitenkin paljon leikkejä, joihin myös kasvattaja otetaan mukaan. Kun kasvattaja tulee leikkiin mukaan, lapset huomaavat, että kasvattaja on kiinnostunut heistä ja heidän leikeistään. (Karlsson, 2014, 166.) Kun leikkiin tulee mukaan kasvattaja, leikki on tällöin erilaista, ja sillä on eri tarkoitus kuin toisen lapsen kanssa tapahtuvalla leikillä. (Kanninen & Sigfrids, 2012, 97.) Leikin erilaisuuteen vaikuttaa muun muassa se, että joskus kasvattajat pyrkivät muokkaamaan leikkiä tavoitteelliseen suuntaan (Karlsson, 2014, 165). Tällöin leikki ei välttämättä ole enää mielekästä lapselle. Leikissä tärkeintä lapselle on kuitenkin toiminta, ei lopputulos (Heinonen ym. 2016, 35). Leikin merkitys on leikillä itsellä eli sillä on itseisarvo (Kalliala, 2002, 187). Jos kasvattaja koittaa muuttaa leikkiä tavoitteelliseksi, leikin itseisarvo katoaa. ”Vaikka lapsi oppii leikkiessään, hän ei leiki oppiakseen.” (Karlsson, 2014, 165.) Jos leikkiin sisältyy liikaa opetuksellisia ja kasvatuksellisia päämääriä, leikki vaarantuu ja siitä katoaa nautinnon tunne (Airas & Brummer, 2003, 176).

3.2 Kasvattaja ympäristön rakentajana

Kasvattajan täytyy tuntea leikin eri vaiheet, jotta leikille voidaan luoda mahdollisimman hyvät edellytykset (Kalliala, 2008, 41). Hyvin suunniteltu leikkiympäristö lisää leikin pitkäjänteisyyttä ja vaikuttaa leikin sisältöön. Kasvattajien tulee muistaa, että leikkiympäristöjä ei suunnitella liian tarkkaan tietyille leikeille, jotta lasten luovuudelle jää tilaa. Jos lapset ovat itse saaneet rakentaa ja muokata leikkiympäristöään, siitä tulee mielekkäämpi. (Vehkalahti & Urho, 2013, 61-63.) Kasvattajien tulee arvioida leikkiympäristöä sekä omaa rooliaan leikeissä päivittäin (Helenius & Lummelahti, 2018, 54). Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2016, 29) painotetaan kasvattajien oman työn arviointia, sillä se lisää ammatillisuutta ja sen myötä työssä kehittymistä.

Yksi tärkeä osa varhaiskasvattajien työnkuvaa on leikkiympäristön rakentaminen ja uudistaminen, ja siksi sen suunnittelua tulee arvioida usein. Viittalan (2006, 177) mukaan leikkiympäristön rakentamiseen ei välttämättä vaadita kalliita välineitä: rohkeus, halu ja luovuus riittävät. Lapsi ei tarvitse hienoja välineitä leikkeihin, vaan lapsen oma mielikuvitus rakentaa leikille sen tarvitsemat puitteet (Hintikka, Helenius & Vähänen, 2004, 64). Lasten kuvittelukyky on kuitenkin kaikilla erilainen. Osa lapsista tarvitsee leikkien onnistumiseen enemmän välineitä, ja osa selviää vähemmillä välineillä. (Kalliala, 2008, 207.) Leikkivälineiden määrästä ei voida siis tehdä yleispätevää sääntöä, vaan kasvattajan vastuulle jää välineiden tärkeyden pohtiminen ja niiden hankkiminen. Monipuoliset välineet rikastuttavat leikkiä ja mahdollistavat leikki-ideoiden synnyn. Kasvattajan on tärkeää luoda ja ylläpitää innostavaa leikkiympäristöä, sillä se on tärkeä osa varhaiskasvatusta. (Kalliala, 2012, 215-216.)

Leikkiin kannustavassa toimintakulttuurissa leikin merkitys tunnustetaan ja ymmärretään sen tärkeys lapsen hyvinvoinnille. Tämän takia kasvattajien tehtävänä on tunnistaa leikkiä rajoittavia tekijöitä varhaiskasvatuksessa. Kasvattajien tulee kehittää toimintatapoja ja leikkiympäristöjä, jos niissä huomataan rajoitteita. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet, 2016, 29, 31.)

4 Johtopäätökset

Tutkielmani tarkoituksena oli löytää keinoja, miten kasvattaja voi tukea lapsia heidän leikeissään. Kirjallisuudesta nousi esiin kaksi näkökulmaa: kasvattaja osallistujana leikissä ja kasvattaja leikkiympäristön rakentajana. Tutkielmani sai nimeksi *Varhaiskasvattaja leikissä – osallistuja ja leikkiympäristön rakentaja*, mikä kuvaa tutkielmaani osuvasti. Laadullisen tutkimukseni tutkimusmenetelmäksi valikoitui kirjallisuuskatsaus, tarkemmin määriteltynä systemaattinen kirjallisuuskatsaus. Kyseisen metodin avulla sain luotua tutkittavasta aiheesta mahdollisimman kattavan kokonaiskuvan.

Varhaiskasvatuksesta ja lapsista puhuttaessa tiedetään leikin kuuluvan osaksi niitä. Lukemassani kirjallisuudessa korostui melko paljon lasten oma leikki, johon kasvattajaa ei vaadita mukaan (mm. Hintikka, Helenius & Vähänen; Karlsson; Airas & Brummer). Karlssonin mukaan lasten itse suunnittelemiin leikkeihin otetaan harvemmin kasvattajia mukaan. Onneksi kuitenkin lapsilla on paljon myös leikkejä, joihin kasvattajakin pääsevät mukaan (Karlsson, 2014, 166.) Kun lapsi leikkii ilman kasvattajaa, hän saa itse päättää, mitä leikkii ja miten leikkii. Vaikka kasvattaja ei ole fyysisesti läsnä, hän on määritellyt paikan ja ajan leikille. Kasvattaja on siis osallistunut leikkiin ohjaamalla leikkiä epäsuorasti puuttumatta itse leikkiin ja sen sisältöön. (Lehtinen & Koivula, 2017.) Kasvattajan rooli lasten leikeissä jääkin lähinnä leikin tarkkailijaksi kuin leikin osallistujaksi (Fleer, 2015, 9).

Muita rooleja, joita kasvattajat saavat lasten leikkeihin liittyen kirjallisuuden mukaan: havainnoija (Kalliala, 2008; Hintikka, Helenius & Vähänen, 2004); mahdollistaja, suojelija, rikastuttaja, esimerkin näyttäjä (Hellström, 2010); leikin rakentaja sekä leikkikaveri (Singer, 2014). Voisiko roolien moninaisuus olla yksi syy siihen, miksi kasvattajia näkyy itse leikissä niin vähäsen. Singerin mukaan kasvattaja pyrkii hallitsemaan koko lapsiryhmän tilannetta, vaikka ryhmässä työskentelee muitakin kasvattajia. Kaikkien kasvattajien ei tarvitse huolehtia koko ryhmän lapsista yhtä aikaa, vaan jokainen kasvattaja huolehtii oman osansa ryhmästään. Tällöin kasvattajalla on mahdollisuus istua välillä alas lattialle lasten luo. (Singer, 2014, 14-15.) Kasvattajan leikkiessä lasten kanssa, muut kasvattajat mahdollistavat leikin ja antavat leikkirauhan (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet, 2016, 29).

Kirjallisuudessa nousi esiin sekä niitä, jotka kannattavat kasvattajan mukana olemista leikissä, että niitä, joiden mielestä leikkiin ei tarvitse puuttua. Lindqvistin (2004, 170) mukaan leikki voitaisiin ajatella toiminnaksi, jossa mukana ovat sekä lapset että kasvattajat. Kuitenkin osa tutkijoista ajattelee, että kasvattaja voi olla välillä apuna leikeissä, mutta yleensä siihen ei ole tarvetta (Hintikka, Helenius & Vähänen, 2004, 59). Kasvattajan läsnäoloa leikeissä korostetaan fyysisen ja psyykkisen turvallisuuden takaamiseksi (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet, 2016). Kuitenkin leikkeihin ei tarvitse puuttua. Kasvattajan rooli leikeissä on olla avunantaja, kun lapsi itse sitä pyytää. Kasvattaja voi ohjata ja monipuolistaa leikkiä tarvittaessa. (Hintikka, Helenius & Vähänen, 2004, 43.) Kallialan mukaan kasvattaja voi osallistua leikkiin esimerkiksi kysymällä lapsilta, miten voi olla leikissä mukana. Kasvattajan tulee kuitenkin muistaa, ettei ala hallitsemaan leikkiä. On tärkeää, että lapsilla säilyy mahdollisuus omiin leikki-ideoihin ja niiden toteutukseen. (Kalliala, 2008, 56.)

Tutkielmani perusteella voin todeta, että leikki on tärkeintä toimintaa lapsen varhaisvuosina. Teoria korostaa leikkiä ja ymmärtää sen merkityksen lapsen kehitykselle. Arvostus leikkiä kohtaan ei ole kuitenkaan ohjannut aikuisroolien kehittämistä leikissä. Kasvattajan rooli lasten leikeissä onkin hyvin vähäistä. (Kalliala, 2008, 49.) Suurin osa kasvattajista viettää aikansa ulkopuolella lasten leikeistä eivätkä mene lasten leikkeihin mukaan (Fleer, 2015, 9-10). Erilaisten roolien avulla jokainen kasvattaja voi löytää itsestään leikkijän ja lisätä yhteisiä leikkitilanteita varhaiskasvatuksessa. Cantell (2010, 45) toteaa, että kasvattaja voi itse heittäytyä mielikuvitusmaailmaan ja innostaa samalla lasta toimimaan uusilla tavoilla. ”Vaikka lapsuus jää taakse, lapsenmielen voi antaa jäädä sydämeen asumaan” (Heinonen, Iivonen, Korhonen, Lahtinen, Muuronen, Semi & Siimes, 2016, 61).

5 Pohdinta

Eskolan & Suorannan (1998, 20) mukaan laadullisessa tutkimuksessa tutkijalla on toiminnassaan vapautta suunnitella tutkimuksen tekoa. Tutkija päättää itse, mitä kirjallisuutta ja lähteitä käyttää, sekä mitkä asiat kirjallisuudesta päätyvät omaan tutkimukseen. Olen saanut vapaasti suunnitella muun muassa tutkimukseni toteuttamisajan ja tavan, miten olen edennyt tutkimukseni teossa. Tutkija tekee tutkimuksessaan paljon itse ratkaisuja moninaiisiin kysymyksiin (Eskola & Suoranta, 1998, 54). Tutkijan täytyy antaa lukijoille tarpeeksi tietoa tutkimuksen teosta, jotta lukijat voivat arvioida tutkimustulosta (Tuomi & Sarajärvi, 2009, 141). Olen pyrkinyt avaamaan tutkimukseni tekoa ja sen vaiheita tutkielman alussa, jotta lukija voi arvioida tutkielmani tuloksia.

Olen pyrkinyt tutkimukseni aikana objektiivisuuteen. Tutkijoiden mukaan ei ole kuitenkaan puhdasta objektiivista tietoa vaan tutkija päättää tutkimusasetelmasta oman ymmärryksensä varassa. Kaikki tieto on siinä mielessä aina subjektiivista. (Tuomi & Sarajärvi, 2009, 20.) Oma työkokemukseni tai harjoittelusta saamani kokemukset eivät ole vaikuttaneet tutkimukseni tekoon, sillä tutkimukseni pohjautuu täysin kirjallisuuteen. Olen tuonut omat oletukseni aiheesta tutkimuksen johdannossa esille, jotta se lisäisi tutkimukseni luotettavuutta (Tuomi & Sarajärvi, 2009, 140). Näin ollen lukijalla on tieto kokemuksistani, kun he arvioivat tutkimukseni tuloksia. Alasuutarin (2001, 32) mukaan kaikki tietomme ja uskomuksemme, mitä havaitsemme ympärillämme, pohjautuvat havaintoihin ja niistä tehtäviin päätelmiin. En voi olla siis täysin varma, ovatko kokemukseni ja havaintoni vaikuttaneet tutkimuksessa tehtyihin päätöksiin ja onko mukaan tullut omaa tulkintaa.

Tutkimusprosessin alussa luin paljon tutkittavaan aiheeseen liittyvää kirjallisuutta, jotta sain lisää tietoa aiheestani. Kirjallisuuden myötä kiinnostuin aiheesta yhä enemmän ja kirjapinot kotonani vain kasvoivat. Lukiessani tein jatkuvasti muistiinpanoja, jotka liittyivät olennaisesti tutkimukseeni. Kirjoittamistani muistiinpanoista lähdin työstämään tutkielmaani eteenpäin. Hyödynsin jo aiemmin opinnoissani tekemääni tutkimussuunnitelmaa, joka toimi pohjana tälle tutkielmalle. Tutkimusprosessin aikana tutkimustani lukivat muutamat henkilöt, jotka antoivat luettuaan minulle palautetta. Saamani palaute vei tutkimuksen tekoa eteenpäin ja lisäsi vielä enemmän omaa kiinnostustani tutkimuksen tekemiseen. Sain tutkimuksen aiheesta positiivista palautetta ja se lisäsi omaa motivaatiotani tutkimuksen tekoon. Tutkimukseni

tekeminen jakautui melko pitkälle aikavälille, ja välillä tutkimuksen teko tuntuikin melko työläälle. Kirjallisuuden lukeminen auttoi, jos kirjoitustyö ei sujunut.

Tutkielmaa tehdessäni minulle kävi selväksi, kuinka tärkeänä leikkiä pidetään varhaiskasvatuksessa. Suurimmassa osassa valitsemastani kirjallisuudesta viitattiin jollakin tavalla leikkiin. Kirjallisuuden määrä aiheestani yllätti minut. Vaikka kiinnostukseni leikkiä kohtaan oli suuri jo ennen tutkimukseni aloittamista, en olisi arvannut, kuinka paljon kyseisestä aiheesta on jo saatavilla aiempia tutkimuksia ja kirjallisuutta. Koska leikki itsessään on hyvin laaja käsite, rajasin leikin kasvattajiin: miten kasvattajat tukevat lasten leikkejä. Kasvattajien mukana olemisesta leikeissä oli mielestäni paljon kattavaa kirjallisuutta, jonka avulla minun oli helppoa lähteä työstämään tutkimustani. Kysyin tutkielmassani: *Miten kasvattajat voivat tukea lasten leikkejä ja leikkiympäristöjä?* Kasvattajilla tarkoitin kaikkia varhaiskasvatuksessa työskenteleviä ammattilaisia. En rajannut erikseen ammattinimikkeitä, sillä myöskään suurimmassa osassa kirjallisuudesta rajausta ei ollut tehty. Jos olisin tehnyt rajauksen, en olisi saanut tarpeeksi tietoa tutkimustani varten.

Tutkimusprosessin aikana koin saavani hyvin paljon tietoa lapsista ja heidän leikeistään tulevaisuuden työelämän kannalta. Tutkielman teko opetti minulle paljon uusia asioita ja laittoi minut pohtimaan myös omaa suhdettani leikkiin. Miten olen itse leikissä mukana? Olenko leikissä mukana? Tutkielmani kirjoittamisen aikana pääsin tekemään toista varhaiskasvatuksen harjoittelua, jossa näin käytännössä, miten kasvattajat olivat lasten leikeissä mukana. Tutkielmani aiheen takia kiinnitin enemmän huomiota lasten ja kasvattajien välisiin leikki-tilanteisiin. Näitä yhteisiä leikki-tilanteita oli melko vähän, vaikka harjoitteluni sijoittui alle kolmevuotiaiden ryhmään.

Kuten lukemastani kirjallisuudesta kävi ilmi tutkimukseni teon aikana, leikkimielisiä kasvattajia tarvittaisiin varhaiskasvatukseen enemmän. Teoria ja käytäntö eivät kohtaa, jos kasvattajat eivät heittäydy enemmän leikkiin mukaan. Puheen tasolla leikin arvostaminen on korkealla, mutta käytännössä kasvattajat leikeissä ovat melko harvinaisia. Suuren tutkimustiedon ja kirjallisuuden myötä ihmettelen syvästi, miksei leikki näy enempää yhteisenä toimintana käytännössä. Uudistetun Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden (2016) myötä toivon, että leikki kasvattaa suosiotaan varhaiskasvatuksessa kasvattajien puolelta. Lapset osaavat ja ovat aina osanneet leikkiä. Nyt onkin kasvattajien vuoro opetella leikin ihmeellisestä maailmasta. Vain leikkimällä lasten kanssa yhdessä voimme oppia leikkimään.

Olen saanut tutkimukseni myötä paljon uutta, hyödyllistä ja ajankohtaista tietoa liittyen kasvattajien rooleihin lasten leikeissä sekä leikkiympäristön luonnissa. Ymmärrän paremmin, kuinka moninainen kasvattajan rooli lasten leikeissä on. Kasvattajalla on yhtä aikaa monta eri tehtävää, joita hänen tulee hoitaa. Lisäksi kasvattajan tehtäväksi jää leikkiympäristön suunnittelu ja rakentaminen yhdessä lasten kanssa. Leikkiympäristö on iso ja näkyvä osa varhaiskasvatusta. On tärkeää, millaiseksi ympäristö on rakennettu. Vaikka leikkiympäristöä rakennetaan ja uudistetaan jatkuvasti, suomalaista varhaiskasvatusympäristöä on pidetty pelkistettynä ja niukkana. Kirjallisuudessa nousi esiin siistijöiden tarpeiden menevän lasten leikkien edelle. Leikit tulee siivota siistijöiden tieltä, vaikka lapset jatkaisivat niitä seuraavana päivänä. Olen kohdannut sekä opinnoissa että työelämässä siisteyteen liittyviä asioita. Kasvattajan rooli leikkitalanteissa on tärkeä, jotta leikkiä voidaan edistää omalla toiminnallaan. ”Ilman leikkiä elämästä puuttuu jotain olennaista, ja siksi on varmistettava, että leikin edellytykset ovat päiväkodissa parhaalla mahdollisella tolalla” (Kalliala, 2008, 39). Meidän kasvattajien tehtävänä on turvata leikin edellytykset varhaiskasvatuksessa.

Tutkielmani pohjalta olisi mielenkiintoista lähteä tekemään jatkotutkimusta. Olisi mielenkiintoista verrata kirjallisuudesta saatua tietoa käytäntöön, kohtaavatko nämä. Leikkivätkö kasvattajat ja lapset yhdessä? Näkyykö päiväkodissa yhteistä leikkiä? Miten kasvattaja käytännössä tukee lasten leikkejä? Onko lasten ja kasvattajien väliseen leikkiin vaikuttanut uusi opetussuunnitelma, jonka myötä kasvattajien ja lasten välinen yhteinen leikki korostuu varhaiskasvatuksessa (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet, 2016, 29). Miten kasvattajan roolit ja tehtävät näkyvät leikeissä? Jos kasvattajat osallistuvat leikkeihin, leikkivätkö he mukana vai ovatko he leikin ulkopuolella? Tehdäänkö havainnointia lasten leikeistä ja millä tavalla havainnointia toteutetaan? Millaisia leikkiympäristöjä varhaiskasvatuksessa on ja ketkä leikkiympäristöjä suunnittelee ja rakentaa? Pääsevätkö lapset osallisiksi ympäristön uudistamiseen?

Tutkimukseni myötä väitän, että teoriassa kasvattajat haluavat leikkiä lasten kanssa. Osa kasvattajista myös leikkii, mutta paljon on kasvattajia, jotka eivät leiki. Leikkiympäristö on varhaiskasvatuksessa näkyvin osa leikkejä, jossa kasvattajan osallisuus näkyy. Vähissä on kasvattajat, jotka oikeasti heittäytyvät leikkiin ja antavat itsestään kaiken lasten leikeille. Lapset ovat kasvattajien armoilla, kuinka paljon leikkiä on ja mihin asti se sallitaan. Kasvattajien nähdessä leikin sisälle, sen arvostus voi kasvaa. Kun kasvattaja itse ymmärtää leikin tärkeyden, myös oman työn voi löytää mielekkäämpänä. ”Onnellinen se lapsi, jonka

leikki on aikuiselle tärkeää. Kun leikki nousee siivilleen, mikään ei ole mahdotonta.”
(Karppinen, Puurula & Ruokonen, 2001, 35.)

6 Lähteet

- Airas, C. & Brummer, K. (2003). Leikki on ikkuna lapsen sisäiseen maailmaan. Teoksessa J. Sinkkonen (toim.) *Pesästä lentoon. Kirja lapsen kehityksestä kasvattajalle.* (162–183). Helsinki: WSOY.
- Alasuutari, P. (2001). *Johdatus yhteiskuntatutkimukseen.* Helsinki: Gaudeamus.
- Cantell, H. (2010). *Ratkaiseva vuorovaikutus. Kasvatuksellisia kohtaamisia lasten kanssa.* Jyväskylä: PS-kustannus.
- Elkind, D. (1996). Työ on tuskin lasten leikkiä. Teoksessa T. Jantunen & P. Rönneberg (toim.) *Anna lapsen leikkiä. Kirja leikistä ja lapsilähtöisyydestä.* (99-104). Jyväskylä: Atena.
- Fleer, M. (2015). Pedagogical positioning in play – teachers being inside and outside of children’s imaginary play. *Early Child Development and Care*, 185 (11-12), (1801-1814).
Doi: [10.1080/03004430.2015.1028393](https://doi.org/10.1080/03004430.2015.1028393)
- Hakkarainen, P. (2001). Leikki ja kehitys. Teoksessa K. Karila, J. Kinos & J. Virtanen (toim.) *Varhaiskasvatuksen teoriasuuntauksia.* (184–203). Jyväskylä: PS-kustannus
- Hakkarainen, P. (2004). Leikki lasten toimintana. Teoksessa L. Piironen (toim.) *Leikin pikkujättiläinen.* (160-167). Helsinki: WSOY.
- Halenius, O. & Suhonen, E. (2006). Toimintaan sitoutuneisuuden arviointi leikki-ikäisellä lapsella. Teoksessa E. Kontu & E. Suhonen (toim.) *Erityispedagogiikka ja varhaislapsuus.* (73-82). Helsinki: Yliopistopaino.
- Heinonen, H., Iivonen, E., Korhonen, M., Lahtinen, N., Muuronen, K., Semi, R. & Siimes, U. (2016). *Lasten oikeudet ja aikuisten vastuut varhaiskasvatuksessa.* Jyväskylä: PS-kustannus.
- Helenius, A. (2001). Varhaiskasvatuksen juurilla. Teoksessa K. Karila, J. Kinos & J. Virtanen (toim.) *Varhaiskasvatuksen teoriasuuntauksia.* (40-57). Jyväskylä: PS-kustannus.
- Helenius, A. & Korhonen, R. (2004). Leikin kehitys ja aikuisen tehtävät lapsen ohjauksessa. Teoksessa S. Oleander, K. Cleve, M. Kalliala, A. Helenius, R. Korhonen, M. Meretniemi, T. Bruce, H. Sirén-Tiusanen, L. Tahkokallio & T. Lapintie. *Leikin aika.* (6-8). Helsinki: Lastentarhanopettajaliitto.
- Helenius, A. & Korhonen, R. (2016). Leikin ensi askeleita. Teoksessa E. Hujala & L. Turja (toim.) *Varhaiskasvatuksen käsikirja.* (68-77). Jyväskylä: PS-kustannus.

- Helenius, A. & Lummelahti, L. (2013). *Leikin käsikirja*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Helenius, A. & Lummelahti, L. (2018). *Varhaiskasvatus: perusteita*. Helsinki, Suomi: BoD.
- Hellström, M. (2010). *Sata sanaa kasvatuksesta*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Hintikka, M., Helenius, A. & Vähänen, L. (2004). *Leikistä totta. Omaehtoisen leikin merkitys*. Helsinki: Tammi.
- Hännikäinen, M. & Rasku-Puttonen, H. (2001). Piaget'n ja Vygotskin merkitys varhaiskasvatuksessa. Teoksessa K. Karila, J. Kinos & J. Virtanen (toim.) *Varhaiskasvatuksen teoriasuuntauksia*. (158–183). Jyväskylä: PS-kustannus.
- Kalliala, M. (2002). Korvaamaton leikki. Teoksessa J. Sinkkonen (toim.) *Pesästä lentoon. Kirja lapsen kehityksestä kasvattajalle*. (184–209). Helsinki: WSOY.
- Kalliala, M. (2008). *Kato mua! Kohtaako aikuinen lapsen päiväkodissa?* Helsinki: Gaudeamus.
- Kalliala, M. (2012). *Lapsuus hoidossa? Aikuisten päätökset ja lasten kokemukset päivähoidossa*. Helsinki: Gaudeamus.
- Kalliala, M. & Tahkokallio, L. (2004). Mitä aikuinen voi tehdä leikin hyväksi? Teoksessa S. Oleander, K. Cleve, M. Kalliala, A. Helenius, R. Korhonen, M. Meretniemi, T. Bruce, H. Sirén-Tiusanen, L. Tahkokallio & T. Lapintie. *Leikin aika*. (17-19). Helsinki: Lastentarhanopettajaliitto.
- Kanninen, K. & Sigfrids, A. (2012). *Tunne minut! Turva ja tunteet lapsen silmin*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Karlsson, L. (2014). *Sadutus. Avain osallisuuden toimintakulttuuriin*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Karppinen, S., Puurula, A. & Ruokonen, I. (2001). *Elämysten alkupoluilla. Lähtökohtia alle 3-vuotiaiden taidekasvatukseen*. Helsinki: Finn Lectura.
- Koivunen, P-L. & Lehtinen, T. (2015). *Kasvu kiikarissa. Havainnoinnin käsikirja varhaiskasvattajille*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Kyrönlampi-Kylmänen, T. (2010). *Lapsen hyvä arki*. Helsinki: Kirjapaja.
- Lehtinen, E. & Koivula, M. (2017). Leikki yhdistää lapsia ja aikuisia. Teoksessa M. Koivula, A. Siippainen & P. Eerola-Pennanen (toim.) *Valloittava varhaiskasvatus. Oppimista, osallisuutta ja hyvinvointia*. (177-194). Tampere: Vastapaino.

- Lindqvist, G. (2004). Leikin estetiikka. Teoksessa L. Piironen. (toim.) *Leikin pikkujättiläinen*. (170-176). Helsinki: WSOY.
- Marjanen, P., Ahonen, J. & Majoinen, L. (2013). Vertaissuhteet ja yhteisöllisyys. Teoksessa p- Marjanen, M. Marttila & M. Varsa (toim.) *Pienten piirissä. Yhteisöllisyyden merkitys lasten hyvinvoinnille*. (47-73). Jyväskylä: PS-kustannus.
- Rasku-Puttonen, H. (2006). Oppijoiden yhteisö, osallisuus ja kasvattajan merkitys. Teoksessa K. Karila, M. Alasuutari, M. Hännikäinen, A. Nummenmaa & H. Rasku-Puttonen (toim.) *Kasvatusvuorovaikutus*. (111–125). Tampere: Vastapaino.
- Salminen, A. (2011). *Mikä kirjallisuuskatsaus? Johdatus kirjallisuuskatsauksen tyyppeihin ja hallintotieteellisiin sovelluksiin*. Vaasan yliopiston julkaisuja. Haettu 15.8.2018: https://www.univaasa.fi/materiaali/pdf/isbn_978-952-476-349-3.pdf.
- Singer, E. (2014). The teacher's role in supporting young children's level of play engagement. *Early Child Development and Care*, 184 (8). (1233-1249). Doi: [10.1080/03004430.2013.862530](https://doi.org/10.1080/03004430.2013.862530).
- Sirén-Tiusanen, H. (2004). Leikki ja oppiminen. Teoksessa S. Oleander, K. Cleve, M. Kalliala, A. Helenius, R. Korhonen, M. Meretniemi, T. Bruce, H. Sirén-Tiusanen, L. Tahkokallio & T. Lapintie. *Leikin aika*. (14-16). Helsinki: Lastentarhanopettajaliitto.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2009). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi.
- Tuovila, A. (2004). Polkuja lasten musiikkileikkeihin. Teoksessa L. Piironen (toim.) *Leikin pikkujättiläinen*. (100-109). Helsinki: WSOY.
- Varhaiskasvatuslaki. 580/2015. Ajantasainen lainsäädäntö. Haettu 20.8.2018: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1973/19730036>.
- Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet*. (2016). *Määräykset ja ohjeet 2016:17*. Helsinki: Opetushallitus.
- Vehkalahti, R. & Urho, T. (2013). *Leikki on totta! Näkökulmia vapaan leikin tukemiseen*. Helsinki: Lasten Keskus.
- Vuorisalo, M. (2009). Ken leikkiin ryhtyy – leikki lasten välisenä sosiaalisena ilmiönä päiväkodissa. Teoksessa L. Alanen & K. Karila (toim.) *Lapsuus, lapsuuden instituutiot ja lasten toiminta*. (156–181). Tampere: Vastapaino.
- Wood, L. & Attfield, J. (2005). *Play, learning and the early childhood curriculum*. London: Paul Chapman. Haettu 27.8.2018: <https://books.google.fi/books?id=PIVICgAAQBAJ&dq=Play,+Leaning+and+the+Early+Childhood+Curriculum&hl=fi&lr=>.

